

สุนทรภู่ต้องเคยไปลังกา

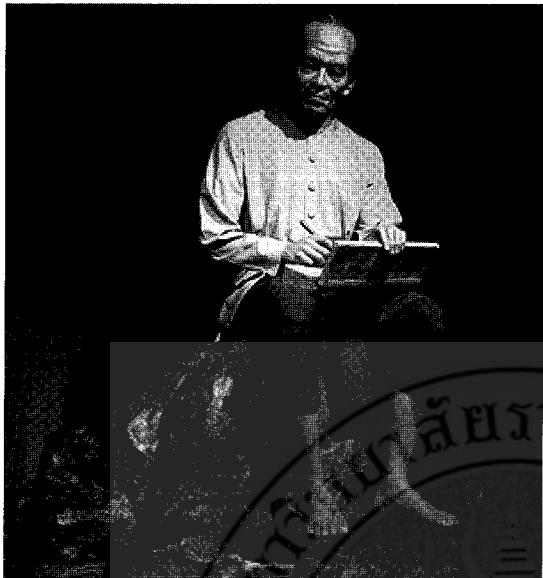
บรรจง ทองสร้าง*

ค่อนข้างสูญปล่าวจากทะเบียนเรื่องพระอภัยมนีของมหากวิสุทธิภูนัน คือหากผู้อ่านตามนั้น ไม่ใช่ผู้อ่านไทยหลักฐานที่ทำให้เชื่อเช่นนั้นคือความสอดคล้องของการพรรณนาสถานที่โดยเฉพาะ “เกาะนาคavarī” ทั้งในรายงานของคณะกรรมการราชอาณาจักรสยามที่เดินทางไปประดิษฐ์ฐานสยามวงศ์ในลังกา ตอนปลายแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา หรือ พ.ศ. ๒๖๙๘ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือบันทึก “เรื่องประดิษฐ์ฐานพระสังฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป” ที่พูดถึงการเดินทางผ่านหมู่เกาะอันดามัน (Andaman Islands) กับ เกาะนาคavarī หรือ นิโคบาร์ (Nicobar Islands) กับ รายงานของสมณทูตที่รักษาที่ ๒ ส่งไปสอดแนมนิยบายนของอังกฤษต่อรัฐพุทธศาสนา คือลังกา เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๙-๒๓๖๙ หลังจากอังกฤษเข้ายึดเกาะลังกา และสถา逼ต่อนกษัตริย์ลังกา ที่พูดถึงมนุษย์กินคนบนเกาะนาคavarī หรือ ความสอดคล้องในเรื่องเดียวกันในนิราศลอนดอน ของหม่อมราชิชัย ที่พูดถึงมนุษย์กินคนบนเกาะสุมาตรา และใน การพรรณนาสถานที่อื่นๆ ในรายงานเหล่านั้นต่าง สอดคล้องกับฉบับในเรื่อง “พระอภัยมนี” เหมือนกับ “จั๊บวาง” (ลองหาอ่านเรื่อง “ภูมิศาสตร์สุนทรภู่” ของกาญจนากพันธ์ดู)

คุณสุจิตต์ วงศ์เทศ (กบฏประดิษฐ์ศาสตร์ภาระแสลง) เชื่อว่า “สุนทรภู่” เขียนเรื่อง “พระอภัยมนี” ในแนวนานินายที่เกิดจากจินตนาการบนพื้นฐานข้อมูลที่เกิดจาก “การฟัง” และ “อ่าน” เป็นหลัก แต่คุณไม่เมديل “ไวท์

*อาจารย์โปรแกรมวิชาพิสิกส์และวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

(ฝรั่งผู้คลังสยาม) ตั้งข้อสังเกตว่า สุนทรภู่ ไม่ได้เขียนขึ้นจากจินตนาการ แต่เขียนบนพืนฐานข้อมูลที่ได้ “เดินทางไปจริง” คุณไม่เคิด ไรท์ ตั้งข้อสังเกตโดยไม่มีหลักฐาน (Proof) แต่ตั้งบนพืนฐานความสัมพันธ์ของพยานแวดล้อม (Circumstantial Evidence) โดยเฉพาะเหตุการณ์กรณีกบฏ ในสมัยราชกาลที่ ๒ และสุนทรภู่ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนรู้เห็นจึงหลบไปอยู่ที่ถ้ำเมืองเพชรบุรี (กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบาย) แต่คุณไม่เคิด ไรท์ เห็นว่า นางจะไปลังกារะในคราเดียวกันนั้น มีข่าวถึง

พระกรรณว่า อังกฤษได้เข้ายึดเกาะลังกาไว้ห้าเดือนแล้วและถอนกษัตริย์ลังกาด้วย ความทราบดังนั้นจึงทรงรับสั่งให้แต่งสมณทูตออกไปลังกាតันที โดยให้ไปบูชาเจติยสถาน พร้อมกับให้สอดแนมนิยมายของอังกฤษที่มีต่อลังกานิฐานะรัฐพระพุทธศาสนา (อย่าลืมว่าตอนปลายสมัยอยุธยา สยามได้ไปประดิษฐานสยามวงศ์ไว้แล้ว) เมื่อมีเหตุดังนั้นจึง ให้ “สุนทรภู่” ลงเรือไปลังกาด้วย

เหตุของการประพันธ์นิราศมเป็นเรื่องการจากที่อยู่อาศัย และนางที่จิตของผู้ประพันธ์นั้นปฏิพัทธ์อยู่ บทประพันธ์จึงมักออกมากในรูปของการกล่าวถึงสิ่งที่พบให้เกี่ยวพันธ์กับนางผู้นั้น หรือกล่าวถึงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่ถูกกล่าวถึงจะเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง อาจจะในขณะประพันธ์หรือล่วงลับไปแล้วก็ตาม ลองพิจารณาเหตุของการประพันธ์นิราศต่างๆ ของสุนทรภู่ดูนะครับ

๑. นิราศเมืองแกลง ไปเยี่ยมโอมบิดาที่เมืองแกลง ระยะ
๒. นิราศพระบาท ติดตามเจ้านายไปนมัสการพระพุทธบาท
๓. นิราศภูเขาทอง ไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทองที่อยุธยา
๔. นิราศวัดเจ้าฟ้า เดินทางพร้อมคณะสงฆ์จากกรุงเทพฯไปอยุธยา
๕. นิราศสุพรรณ ไปสุพรรณบุรีกับลูกชาย (ประพันธ์เป็นコレนนิราศ)
๖. นิราศพระประอม ไปนมัสการพระปฐมเจดีย์
๗. นิราศอินเนา จินตนาการว่าตัวเองเหมือนอินเนาที่ต้องหากับนางบุพรา
๘. นิราศเมืองเพชร ไม่ได้เดินทางขณะประพันธ์แต่เก็บข้อมูล (เป็นนิราศเรื่องสุดท้าย)

ส่วนที่นอกเหนือจากนิราศนั้นเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นแทนทั้งหมด เช่น จันทโคระบ กาพย์พระไชยสุริยา ขุนช้างขุนแผนตอนกำเนิดพลายงาม เป็นต้น เรื่องที่แต่งขึ้นต่างมีลักษณะตัวละครที่สมมติขึ้นทั้งสิ้น อาจจะสะท้อนชีวิตจริงของผู้ประพันธ์ในตัวละครอยู่บ้าง แต่ก็ยังคงเป็นเรื่องที่แต่งขึ้น

คราวนี้มาพิจารณาเรื่อง “พระอภัยมณี” ลักษณะการบรรยายกล่าวถึง “การเดินทาง”

เหมือน “นิรศาส” เนื้อหา “เหมือนนวนิยายจินตนาการ” ไม่ปรากฏว่าผู้แต่งเข้าไปเกี่ยวข้องเป็น “ตัวละครในเรื่อง” คุณสุจิตต์ วงศ์เทศ ว่าเป็น “เรื่องแต่ง” และสุนทรภู่ไม่เคยมาปักชื่อได้เลย คุณไม่เมเดิล ไร์ท กล่าวเสมอว่าสุนทรภู่เคยไปจริง “อาจจะ” ครั้งที่รัชกาลที่ ๒ แต่คงจะสมมุติไปลังกาว โดยเหตุที่มีความผิดฐานกบฏแต่ทรงโปรดจึงให้ออกนอกราชประเทศนี้

ผลของตั้งคำตามและข้อสังเกตว่าทำไม่เรื่องนี้จึงตั้งชื่อว่า “พระอภัยมนี” ลองหาความหมายของชื่อเรื่องดูนะครับ “พระ” ในที่นี่คือ “กษัตริย์” ไม่ใช่พระในเพศบรพชนิด แน่ เพราะเนื้อเรื่องไม่พูดถึงตัวละครเอกที่เป็นเพศบรพชนิดเลย เมื่อเป็นดังนี้ลองแยกภาษาคดๆ

พระ-อภัยมนี ตัวเอกสารชื่อ “อภัยมนี” หรือ? ถ้าอย่างนั้นลองแยกภาษาคดต่อ อภัย-มนี หมายถึงอะไร ให้อภัยแก่คนชื่อ “มนี” หรือ ถ้าเป็นเช่นนั้น “มนี” คือใคร? ถ้าเป็น “มนี อภัย” ยังพอสืบได้ว่านาย “มนี” อภัยให้ใครคนใดคนหนึ่ง อย่างนี้ยังพอเข้าเค้า เต้นราย “มนี” ก็ยังหาตัวตนไม่เจอกอยู่ดี ทดลองหาความหมายเพื่อเดาว่าสุนทรภู่กำลัง “สื้อะไร” ผมไม่สันทัดทางภาษาแนักแต่จะ “รน” หาความหมายดู คราวนี้ลองแยกภาษาคดเป็น

พระ-อภัย-มนี โวใน เห็นเดาที่คุณไม่เมเดิล ไร์ท ตั้งข้อสังเกต เพราเมีความผิดถึงขั้น “ประหาร” ในกรณีที่มีส่วนรู้เห็นกรณี “ฆบด” แต่ “ความดี” ก็ไม่น้อยประกอบกับ “ทรงโปรด” ที่ช่วยแก้ปัญหาการประพันธ์ในหลายครั้งหลายครา

“พระ” (กษัตริย์) จึงทรงให้

“อภัย” โดยลดโทษที่จะไม่ “ประหาร” สิ่งนี้ต่างหากคือ

“มนี” อันมีค่ายิ่งสำหรับชีวิต

คิดได้ดังนี้เหตุผลสนับสนุนพรั่งพรูอกรามาคนนับ ลองดูเหตุผลของผู้คนครับ (จะพยายามหลีกข้างคุ้นมากที่สุด)

ประการที่หนึ่ง การพรรณนาเส้นทางมีลักษณะเหมือนกับนิราศทั้งเจ็ดเรื่อง (ไม่นับนิราศอิเหนา) หากเป็นนิยายลักษณะควรออกมากเหมือนจันท์โครับ ซึ่งจินตนาการร่ายกว่าแทนที่จะจินตนาการให้ยากจนบังเอิญ บังเอิญ และบังเอิญ (เกือบท่ากับความบังเอิญของ การเกิดสahiray สีเขียวแกมน้ำเงินในทะเลและเลือดยื่นบกมาเป็นมุขย์) ไปสอดคล้องกับ

ภูมิศาสตร์ฟังอันดามัน

ประการที่สอง มีเหตุผลที่มารองรับที่ลงตัวและไม่น่าเกลียดในการให้ “อภัย” ในครั้นนี้คือ

๑. ได้ลงโทษแล้ว แต่ยังรักษาตัวเป็นฯ ไว้ได้

๒. ห่างหายไปซักพักประเดิ่งว่า “เวลา” จะทำให้ทุกอย่างดีขึ้น เมื่อกับ “ศรีราชญ์” ที่ถูกเนรเทศไปอยู่นครศรีธรรมราช

๓. “พอดี” มีเหตุให้ต้องไปลังกาซึ่ง “ไกด์” และ “นาน” พอดี

๔. เพราะเป็น “นักประพันธ์” เก็บประเด็นได้ดี ไม่ละเลยรายละเอียดซึ่งหมายความกับการที่เคยอยู่ในกรมพระอลาักษณ์มาก่อน ทำให้ได้ข้อมูลมาก

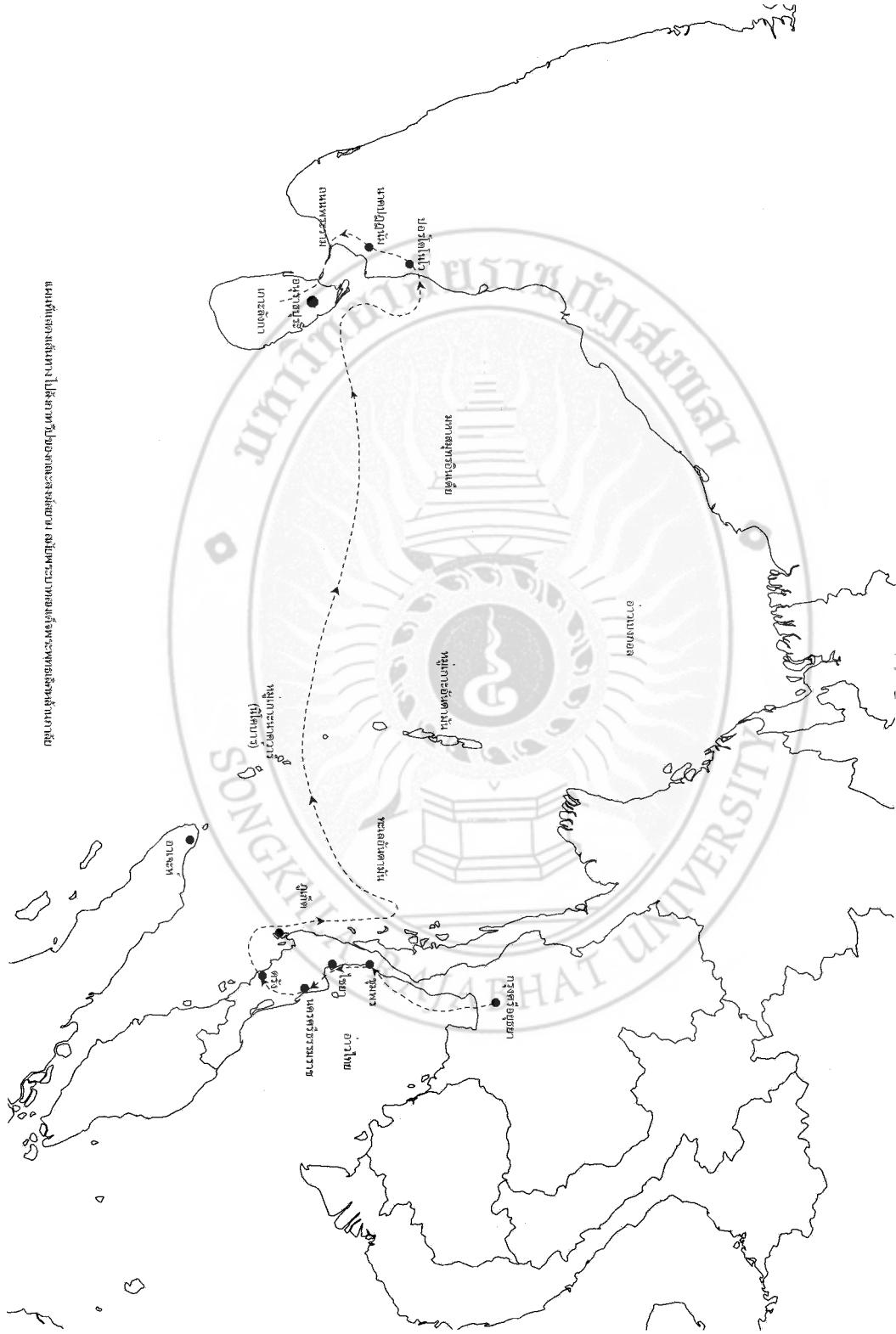
ประการที่สาม เหตุที่ปรากฏซึ่งผู้ประพันธ์และผู้เกี่ยวข้องในการเดินทางไปครั้นนี้ได้ เพราะจะทำให้ปรากฏ “ร่องรอย” หรือ “หลักฐาน” ว่า อ้อ แท้ที่จริงไม่ได้ถูกประหาร จะทำให้ร้ายเคืองเบื้องพระบุคลบาทได้

ประการที่สี่ เนื้อหา “เหมือน” จะตั้งใจเล่า่าว่าเจออะไร? ที่ไหน? บ้าง และอย่างไร? แต่ถ้าเล่าตรงไปตรงมาก็จะเป็น “หลักฐาน” อิกจึงต้องแต่งเป็นเรื่องให้ผู้อ่าน “ถอดรหัส” เอาเอง

ประการที่ห้า (ลองไปตามหนังสือเรื่อง ภูมิศาสตร์สุนทรภู่ กัญจนากพันธ์ ดู)

ปรากฏว่าสิ่งที่ผมตั้งข้อสงสัยมา “ปรากฏ” เมื่อจะเป็น “ประจักษ์พยาน” ใน “รำพันพิลับ” ซึ่งแต่งในตอนอายุ ๕๕ ปีแล้วคือ พ.ศ. ๒๓๙๕ (สุนทรภู่เกิด พ.ศ. ๒๓๙๘ ดังนั้นตอนไปลังกาอายุประมาณ ๓๐ ปี กำลังดี) เหตุเพราะผู้ถึง จึงรำพึงหวานหลัง และที่หวานหลัง นี้แหลกจึง “หวาน” ไปพบรสิ่งที่คล้ายๆ จะเป็น “ประจักษ์พยาน” ว่า ไปลังกามาจริง ซึ่งรำพันพิลับเป็นกลอนตลอดเรื่อง ๒๑๒ บท และว่าด้วยจากที่เหลือเป็นตอนท้ายของบทประพันธ์นี้เอง ๕๕ บทหรือประมาณร้อยละ ๒๕ ซึ่งมากกว่าการพรรณนาถึงเรื่องอื่นๆ แสดงว่า ผังจำกับทะเลที่เคยไปมากและแปลงตัวดีนั้นใจ จึงปรากฏสิ่งที่พยายามจะไม่พูดมานานประมาณ ๕๕ ปี ลองตามรำพันพิลับดู นะครับ

จะสืกลาหาพระอธิษฐาน
พอพวายพระอภัยมณีศรีสุวรรณ
อยู่มาพระลิงแห่ตีราภิไล
หากคืนคำฟื้นหน้านำตากะเต็น

โดยกันดารเดือดร้อนสุดผ่อนผัน
เชือข่าวกันแก้วอนค่อยหย่อนเย็น
เห็นเครวิศการแสดงแคนสุดแสนเข้ม^๔
พระโปรดเป็นที่พึงเมื่อหนึ่งนึก

ไปทางเรือเหลือสลดด้วยปลดเปลื้อง
ลีมวันเดือนเขียนนายแกลงแลยกะ

ระคางเคืองข้องขัดสลัดสลับ
เห็นแต่พระอภัยพระทัยดี

พระสิงหะพระอภัยพระทัยจีด

ໄມ່ຢາວຢືນກຍອະລວດເຊີລິມ

ຈົງຈົງນະຈະໄປຄຸມແມ່ນຸ່ມນ່ວມ
ອູ້ທ້າຍພຣະຈະໄດ້ເຮີຍປຣະເຕີຍຄອງ
ພລອມດີພື້ຈະໃຫ້ໃບແລ່ນ
ແສນສປາຍສາຍສມຖຽດສາຍຕາ

ลงนั่งร่วมเรือกลพยนต์พยอง
ครรไลล่องลอยชະເລ້ມືອນເກຕວາ
ໄປຕາມແຜນທີ່ປະເທດເພສະກາຫາ
ເຫັນແຕ່ພ້ານ້າເຂົ້າຢາເປົລ່າເປົລ່ຽວຮວງ

ขึ้นสาดโครมดาดฟ้าคงคาขัง
ด้วยกำลังลมกล้าສลาตันฯ

จะตามใจให้เพลินเจริญเนตร
ได้เย้มสรวลชวนใช้เบลิลา

ឧមប្រកលពាហ៍មេខកដោកភាព ឲ្យមងកតាតាដាកទំនុះវងគន់

จะพาไปให้สร้างทางกุศล
ให้แก่เจดีย์ที่ทำเลเวปุรี
หรือจะเดียงว่า “สุนธรรม”

ชื่นสิงหลเห็นจะได้ไปสร้างรัฐ
พระรากรขวัญอันเป็นยิ่งเข้าสิงคุตร์
” (ก้าวตามาซี จะฟัง)